

bevarende bastion, ligesom også Charlotte Schimmelmans salon var det. I afslutningen hedder det, at salonværtinderne har »udøvet en direkte indflydelse på en række personer med formel eller uformel magt i form af position og status« (s. 473), men denne udmærkede problemstilling har man i øvrigt valgt at lade uberørt i bogens bidrag. Inspiration er der ellers nok af. Velkendt er det f.eks., at salonværtindernes »ukronede dronning«, den franske forfatter Madame de Staël, i sin salon i Paris samlede en del politikere, der alle var fjender af Napoleon, hvorfor hun i 1803 blev forvist fra byen. De franske salonværtinder blev spredt i Europa på flugt fra guillotinen, oplyses det (s. 27), men vedrørende de danske saloner begrænser dette tema sig til en kort beskrivelse af det politiske element i Charlotte Schimmelmans salon (s. 80f.).

Ligesom altså en vurdering af salonernes betydning hindres af dels fraværet af en analyse af salongæsterne, dels forfatterens manglende politiske interesse, hindres en sådan vurdering også af manglende oplysninger om salonkulturens udbredelse. Hvor mange saloner var der f.eks. i København? I afslutningen nævnes det, at salonen var koncentreret omkring København og Stockholm, »med de mange fortrinsvis litterære saloner i den første og de musikalske i den sidste« (s. 472). Men som nævnt omtales der kun tre saloner i København! Som et minimum – selv i en antologi, der fremstår som et pionerværk – måtte man dog have forventet et overblik over salonernes antal og udbredelse. Dette har i det mindste betydning for spørgsmålet om kvindernes deltagelse i det offentlige kulturliv. Vagn Wåhlin har påvist, at omkring 30-40% af de mænd, der i perioden 1775-1800 kunne komme på tale som medlemmer af de ca. 30 københavnske klubber, rent faktisk også var det, og Wåhlin ser der-

for klubberne som en betydelig socio-politisk faktor (i Flemming Mikkelsen (red.): *Protest og oprør*, 1986, s. 111f.). Hvis salonkulturen fortjener at blive genstand for yderligere studier – og det gør den afgjort – forekommer det helt uomgængeligt, at afsættet bliver taget i forskning, der på tilsvarende måde som Wåhlins påvisning tilvejebringer hel basal grundviden til belysning af salonerne som en socio-politisk faktor.

Jens Morten Jessen

Bente Scavenius (red.): *Guldalderhistorier. 20 nærbilleder af perioden 1800-1850*. 2. udgave. (Gyldendal, 1998). 200 s., 248 kr.

At lede efter nytolkninger af dansk guldalder i denne bog er både frugteløst og unfair mod intentionen bag den. Den er skrevet af 19 akademikere på bestilling af den københavnske guldalderfestival, målgruppen er et dannet kunst- og historieinteresseret publikum, genren følgelig populærvidenskabelig. Bogen skulle honorere guldalderfestivalens ønske om at »udgive en bog som i kalejdoskopisk form kunne give et levende billede af tiden i første halvdel af det 19. århundrede, den periode, der senere er blevet kaldt den danske Guldalder«, som festivalformand Marianne Saabye skriver det i forordet (s. 6).

Og kalejdoskopisk er det blevet, ikke mindst i den forstand, at selve instrumentet har afgrænset periodens historie til det københavnske dannelsesborger-skab, hvorved langt de fleste bidrag kommer til at bestå af de samme »farvede glasstumper«, der gennemlyses i variationer uden forandring af optik. Det er således en fundamental mangel ved bogen, at den ikke eksplicit afgrænser guldalderen som det københavnske og borgerlige fænomen den var eller sætter den ind i »tiden«, i en større samfundsmæssig sammenhæng. Ved at unklade

dette fremstår et yderst traditionelt glansbillede af guldalderharmonien, det særlige udtryk for dansk national identitet og genialitet omsat i kunst og kultur, som det der karakteriserer »tiden«.

Hvad det samfundsmæssige angår, står Claus Bjørn for den generelle historiske introduktion, der, ud over hvad man fristes til at kalde almindeligheder, alene betegner det danske samfund som et landbrugssamfund og et standssamfund, der i national henseende havde en homogen befolkning, fordi der ingen nævneværdig indvandring fandt sted. Hvad disse ting så betyder for periodens historie eller for en forståelse af guldalderen som fænomen, lades uomtalt. Hvad angår helstaten, nævnes det kun, at helstaten efter 1814 var præget af latente spændinger mellem danske og tyske, idet tabet af Norge ødelagde en eksisterende balance. Hvad disse ting så betyder for periodens historie eller for en forståelse af guldalderen som fænomen, lades igen uomtalt. De indre økonomiske, sociale og kulturelle »ubalancer« i det danske samfund inddrages ikke til at perspektivere og afgrænse guldalderfænomenet, der på denne led fremstår som nationalt. Men det var jo ikke kun spændinger mellem dansk og tysk, der karakteriserede den politiske og kulturelle udvikling i perioden, lige så lidt som det danske samfunds nationale homogenitet. Kultur og social orden i det danske kongerige i perioden var kendetegnet ved en række brudflader, f.eks. mellem den harmoniske, dannede og kunstinteresserede borgerkultur og byernes fattige, mellem København og provinsen, mellem by og land. Dette kunne og burde være formidlet videre, og Claus Bjørn kunne sagtens have gjort det, men han gør det altså ikke.

I stedet fremstår det traditionelle billede af guldalderharmonien uanfægtet som perioden, hvor danskerne blev deres nationale identitet bevidst. »I takt

med at riget var blevet mindre ved tabet af Norge, steg den nationale følelse. Danskerne blev sig deres heroiske fortid bevidst«, som det hedder hos Bente Scavenius side 8. Lignende bemærkninger om det nationale ved guldalderen findes andre steder, f.eks. om den nordiske tone i litteraturen (s. 31f) og i musikken (s. 134). Hos Jørgen I. Jensen får vi intet mindre end en dansk mentalitet grundlagt her, hvor det om Kierkegaard og Grundtvig hedder: »Men den stærke impuls fra dem begge har fortsat med usvækket intensitet og mødes i den danske mentalitet som en afdæmpet, men konstant uro mellem den enkeltes personlige livsorientering og inspiration fra den nationale sammenhæng – en uro, der alligevel bevæger sig i forhold til et uanskueligt ideal om en skrøbelig balance, som mennesker i Danmark sidenhen har haft som et skjult orienteringspunkt« (s. 74).

Ikke alle når op på så højstemt et lege som Jørgen I. Jensen. De fleste bidrag er små uskyldigheder hentet fra de lune borgerstuer, fra tidens righoldige brevvekslinger og memoarer. De fleste har således valgt at løse formidlingsproblematikken ved at levendegøre gennem personer og personkarakteristikker. I bestræbelsen på at fylde karakter på de skildrede personligheder driver enkelte deres indlevelses-hermeneutiske metode til det absurde (Wamberg og Winge). Flere skriver personfikserede, ret perspektivløse anekdoter (Hans Edvard Nørregaard-Nielsen om Oehenschläger, Ørsted og Fichte i København; Ejnar Johansson om diverse kunstnere i tidens København; Jørgen Hunsøe og Esther Kielberg om tidens mediebaron C.A. Reitzel; og Birte Johansen – med en landsoldat som statist – om Bournonvilles interesse for krigsinvalidere og ballet), mens enkelte formår at beskrive bredere strømninger og problemstillinger i tiden med de historiske personer

som udgangspunkt (Joakim Garff om Kierkegaard vs. det gejstlige establishment; Dan Ch. Christensen om H.C. Ørsteds natursyn vs. parisernaturvidenskabens; Claus Bjørn om Christian 8. vs. alle andre). De sidste har gjort et godt formidlerjob her. Det samme kan siges om Flemming Lundgreen-Nielsen, der – næppe overraskende – skriver kompetent om Grundtvig og *Danske Samfund*, som han har gjort det meget mere udførligt andre steder. Mest perspektivrigt er dog Hans Hertels bidrag *Vort eget Skotland*, om opdagelsen af Jylland i dansk litteratur og kunst, der lader nogle af de »ubalancer«, som jeg efterlyste ovenfor, komme til syne uden dog at gå til bunds med dem. Den berører nemlig en af brudfladerne i samfundet og kulturen mellem provinsens befolkning og hovedstadens elite, og den afgrænser guldalderen til det elitære københavnerfænomen, den var. Samtidig viser den den decentralisering af litteratur og kunst, der i Danmark som i Europa og USA tager sin begyndelse omkring 1820 ved at optage den jævne befolkning og de ydmyge steder, som før var bandlyst i seriøs kunst. Gradvist vinder disse indpas som tema i litteratur, teater og billedkunst, samtidig med at kulturen demokratiseres i takt med, at hidtil tavse befolkningsgrupper erobrer de kunstneriske udtryksmidler. Her handler det især om Blicher og opdagelsen af Jylland som en pendant til Ossian og opdagelsen af Skotland, hvorfra Blicher hentede sin inspiration. Men det handler også om guldalderkunstens æstetiske ideal, som det blev praktiseret i den københavnske kulturelite, i teorien det forædlede billede, i praksis det stiliserede og idealiserede, et ideal der også omfattede omgangen med den eksotiske provins Jylland.

Læser man ikke nyt, ser man til gengæld nyt. For på ét punkt er publikationen helt uovertruffen. Det er den

mest velillustrerede bog, denne anmelder har set om perioden. Mange af billederne vil sikkert være bekendte, men flere ikke. De mange illustrationer er med til at give liv til bogens personer, hvilket formidlingsmæssigt absolut tæller på plussiden. Det understreger bogens populære tilsnit, et tilsnit der også afspejles i teksternes sprog og tilgang, der alt i alt – Hertel vel alene undtaget – i urimelig grad understøtter billedernes bevidste idealisering og harmoniseringstrang!

Claus Møller Jørgensen

Claus Friisberg: *Den danske vej fra enevælde til demokrati. Borger og bonde i overgangsårene 1830 til 1848*. (Vestjysk Kulturforlag, 1998). 244 s., 275 kr.

Claus Friisberg, der er gymnasielektor i Varde med et betydeligt forfatterskab bag sig fortrinsvis om dansk politisk historie, er søgt tilbage til det politiske systems rødder. Den danske vej var særlig derved, at bønderne blev liberale. Hvorfor og hvordan blev de det? Friisbergs svar har form af en detaljeret undersøgelse af det politiske samarbejde mellem de nationalliberales venstrefløj, de såkaldte »ultraer« – Lehmann, Tscherning m.fl. – og politisk aktive bønder og skolelærere som Asmund Gleerup og Rasmus Sørensen. Det er et tema, som mange historikere har berørt, men aldrig undersøgt særlig grundigt. I centrum for interessen står Bondevenneselskabets dannelse i 1846, forhistorien og dets udvikling gennem de første år.

Friisberg når til det resultat, at Bondevenneselskabet var gennemført liberalt. Dets politik og ideologi lå i direkte forlængelse af de liberale tendenser, som havde vist sig fra 1830'erne, blandt andet i Orla Lehmanns taler. Selskabet havde nok bøndernes interesse i en videreførelse af landboreformerne, især